

Alexander Mušinka. Nebol to jednoduchý život. Ľudová kultúra Rusínov a Lemkov zo spomienok Mikuláša Mušinku a Márie Makarovej / Nie było to łatwe życie. Kultura ludowa Rusinów i Lemków ze wspomnień Mikuláša Mušinki i Marii Makarowej. [Svidník]: Karpatská asociácia pre medzinárodnú spoluprácu a rozvoj, o. z., 2023. 237 s. ISBN 978-80-974716-2-0

Alexander Mušinka. Obrázky z dôb minulých. Neprofesionálne fotografie Mikuláša Mušinku a Jána Bujdu z obce Kurov z 2. polovice XX. storočia. / Zdjęcia z przeszłości. Zdjęcia nieprofesjonalne Mikuláša Mušinki i Jána Bujdy ze wsi Kurov z 2. połowy XX wieku. [Svidník]: Karpatská asociácia pre medzinárodnú spoluprácu a rozvoj, o. z., 2023. 238 s. ISBN 978-80-974716-1-3

Aj prostredníctvom dvoch publikácií, ktoré pripravil Alexander Mušinka, si odborná, ale i laická verejnosť môže pripomenúť výraznú osobnosť prof. PhDr. Mikuláša Mušinku, DrSc. (20. 2. 1936 – 12. 9. 2024), ktorý nás opustil koncom uplynulého roku. Obe publikácie vyšli v rámci projektu „Zabudnutá krajina Lemkow a Rusnakov“ financovaného z Európskeho fondu regionálneho rozvoja, Program Interreg Poľsko – Slovensko. Alexander Mušinka nimi približuje dielo svojho otca – popredného ukrajínistu a folkloristu, zároveň skladá poctu aj jeho informátorke, výnimočnej nositeľke piesňového repertoáru, Márii Makarovej a amatérskemu fotografovi Jánovi Bujdovi.

Publikácia *Nebol to jednoduchý život* je vlastne akousi populárno-vedeckou monografiou o tradičnej ľudovej kultúre Rusínov a Lemkov, pričom

text je koncipovaný ako rozhovor, v ktorom A. Mušinka kladie otázky a M. Mušinka dáva odpovede v podobe výkladu. V nich sa odráža dôverná znalosť prostredia, a keďže sa M. Mušinka narodil v obci Kurov a celý život – okrem rokov štúdia v Prahe – žil v rodnom kraji (Kurov, Bardejov, Prešov), môžeme jeho bádateľské aktivity na poli etnografie a folkloristiky považovať za dlhodobý stacionárny terénny výskum. Spätosť s krajom a výnimočné povahové vlastnosti osvedčil M. Mušinka aj v neľahkom období svojho života, keď po roku 1968 musel opustiť univerzitné prostredie a zamestnal sa ako pastier hovädzieho dobytku na družstve v rodnej dedine, neskôr ako kurič v Prešove, čo využil na terénny výskum či na sústredené štúdium odbornej literatúry.

Úvod (s. 5–9) prináša informácie o rodinnom zázemí, predovšet-

kým však o plodnej profesionálnej dráhe a oceneniach M. Mušinku. Vyššie uvedená netradičná forma „rozhovoru“, ako uvádza A. Mušinka, do značnej miery vychádza z publikovanej vedeckej práce, ktorá vyšla v USA v roku 1988. Keďže táto dvojzväzková publikácia (B. A. Struminsky. *The Lemko Land. Territory – People – History – Culture. Lemkivščina. Zemlja – Ljudi – Istorija – Kultura. Memoirs of the Schevchenko Scientific Society. New York – Paris – Sidney – Toronto. Vol. 206. 496 s.*), v ktorej autorom celej časti o tradičnej ľudovej kultúre Rusínov na Slovensku bol práve M. Mušinka, vyšla v ukrajinčine a pre bežného čitateľa na Slovensku či v Poľsku nie je prakticky dostupná, otec a syn zvolili cestu prekladu do slovenčiny a v možných prípadoch i cestu aktualizácie.

Prvá časť publikácie je štruktúrovaná podľa klasického členenia tradičnej ľudovej kultúry – teda od materiálnej kultúry cez spoločenskú kultúru a duchovnú kultúru až po folklór. M. Mušinka sa vo svojich odpovediach neodvoláva na konkrétne pramene, či na odbornú literatúru – tie sú uvedené v pomerne stručnom zozname použitej literatúry na konci publikácie. Jednotlivé kapitoly sú cenné mnohými konkrétnymi faktografickými informáciami a zrejma je tiež snaha popisované javy datovať, poukazovať na ich paralely v širšom geograficko-etnickom kontexte, a čo zvlášť oceňujem, charakterizovať formálne, predovšetkým však funkčné

zmeny javov v dobových historicko-spoločenských kontextoch. Tak sa napríklad čitateľ dozvedá v stati o pastierstve aj informácie o predaji a kúpe oviec v priebehu 17.–19. stor. v rumunskom Marmaroši, tiež v Olomouci či v Krakove, ale aj o zvykoch a poverách praktizovaných pastiermi. K životnosti ľudových obradov, konkrétne koledovania, sú cenné údaje o „prenose“ variantov a novotvarov z vystahovaleckého prostredia v Amerike po návrate Rusínov domov do pôvodného prostredia. Na tému vystahovalectva vo folklóre Rusínov poukazuje M. Mušinka aj v prípade aktualizácií, resp. tematických inovácií v baladách, čím zároveň dokumentuje životnosť tohto folklórneho žánra. Súčasťou textov o ľudovom liečení a poľnohospodárstve (mlátenie obilia) sú aj početné dialektové frazeologizmy, v kapitole o rodine zase emic terminológia príbuzenských vzťahov. V kapitole o folklóre (s. 105–141) sa zračí ťažisko bádateľského záujmu M. Mušinku – jednotlivým folklórnym žánrom sa venuje podrobne, pričom balady považuje za vrchol folklórnej tvorby skúmaného kultúrneho areálu. Uvažuje o historických vrstvách v textoch, no tiež o tom, že v nich môžeme nájsť pozostatky totemizmu, animizmu a mágie (s. 106). Ako pozitívum je potrebné uviesť, že M. Mušinka uvádza tiež ľudové názvy folklórnych žánrov, v historickom prehľade menuje zberateľov a zbierky venujúce sa sledovanému areálu. Odborne adekvátne by bolo uviesť zdôvodnenie, prečo je použitá

polívkovsko-melicherčíkovská klasifikácia a nomenklatúra prozaických naratívov. Dlhodobé hĺbkové terénne výskumy umožnili M. Mušinkovi uviesť fakty o životnosti jednotlivých folklórnych žánrov, o tematických a motívických aktualizáciách, tipoch na ďalší výskum – to všetko s uvedením početných konkrétnych príkladov.

Druhá časť publikácie (s. 141–237) je venovaná ľudovej kultúre Lemkov v Poľsku a jej gros tvorí „portrét“ výnimočnej nositeľky folklóru Márie Makarovej, tiež však informátorky M. Mušinku k viacerým oblastiam tradičnej ľudovej kultúry. Kapitoly uvádza stať o historicko-politickom kontexte a reáliách oblasti, ktorú obývali Lemkovia. Súčasťou kapitoly sú príspevky M. Mušinku k osobnosti M. Makarovej pri príležitostiach jej jubileí, resp. jej a dcérinho úmrtia, ktoré už boli publikované na rôznych miestach a nevyhnutne sa v nich mnohé údaje a súvislosti nadbytočne opakujú. Cenné sú prepisy výskumných rozhovorov s M. Makarovou, tiež zápisy a prepisy piesní a ostatných folklórnych žánrov (napr. obradový folklór), ktoré M. Mušinka opakovanými výskumami u nej zaznamenal. Sú o to cennejšie, že sa začínajú rokom 1929, keď záznamy tejto nositeľky publikoval Filaret Kolessa (1871–1947), ukrajinský skladateľ, etnograf, folklorista, muzikológ a literárny kritik, zakladateľ ukrajinskej etnomuzikológie, ktorý bol od roku 1909 členom Ševčenkovej vedeckej spoločnosti, od roku 1929 Celoukra-

jinskej akadémie vied. Zápisy textov sú publikované v azbuke a transliterované aj v latinke, pri piesňach aj s notovým zápisom. Z hľadiska metodológie výskumu sú hodnotné komentáre M. Mušinku k metodike výskumu, ako aj pasportizačné údaje (technika nahrávania, čas, miesto). Túto časť publikácie môžeme radiť k takým prácam, ako je napr. Plickova monografia Eva Studeničová spieva (1928).

Odbornú hodnotu textu znižujú viaceré terminologické nejasnosti – kroj/odev, tiež národný kroj (s. 49); keramické hrnce (s. 59); stavebníctvo/staviteľstvo (s. 32); pánske/panské majere (s. 32); cirkevná/náboženská tematika (s. 38); ľudová legenda/povešť (na viacerých miestach); v modernej dobe (s. 86, 89 atď.); cirkevné dvere/dvere do cerkvi (s. 92); obyčajný/obyčajový tanec (s. 96), v otázke na s. 124, 127 je použitý neadekvátny termín: ľudový folklór. Publikácia je doplnená o čiernobiele dokumentárne fotografie.

Starostlivým záverečným čítaním by iste neboli unikli tiež pomerne početné chyby v menách a názvoch: S. Astremont – správne S. Aspremont, Subotnica – správne Subotica ai., či datovania, ako napr. v minulom storočí (čo znamená 20. storočie, ale z kontextu vyplýva, že ide o 19. storočie), no aj mnohé gramatické a štylistické chyby.

Druhá recenzovaná publikácia *Obrázky z dôb minulých* prináša výber z fotografickej tvorby dvoch amatér-

ských fotografů, kteří však důvěrně poznali a starostlivo dlhodobě zaznamenávali běžné i sviačinné udalosti v lokalitě Kurov (obec na hranici Slovenska a Polska). Jedním z nich bol M. Muřinka, který aj vizuálnom formou dokumentoval mnohé javy tradičnej kultúry a ich premeny v čase. Aj on, aj druhý z fotografů – Ján Bujda (1944–2015) fotografovali od prelomu 50. a 60. rokov 20. storočia v obci, ktorá bola ich rodná. V prípade M. Muřinku fotografovanie bolo súčasťou jeho profesie etnológa/folkloristu, v prípade J. Bujdu záľubou. J. Bujda pracoval v rôznych robotníckych profesiách, bol manuálne zručný, no aj fotografickou prácou osvedčoval vzťah k tradičnej kultúre obce, kde sa narodil, a aj celý život žil. Bol tiež inšitný rezbárom a vyrábala rekvizity

pre miestnu folklórnu skupinu. Publikácia je členená na tematické časti, ktoré uvádzajú stručné vstupné texty v slovenčine a poľštine o jednotlivých oblastiach tradičnej ľudovej kultúry, charakterizujú aj zmeny jednotlivých javov. Zvláštnu časť tvoria fotografie, dokumentujúce prácu dedinskej folklórnej skupiny Kurovča, ktorej bol M. Muřinka dlhé roky vedúci. Výber 230 fotografií sa isto nerobil ľahko – M. Muřinka ich mal z Kurova viac ako 2 000, J. Bujda približne 2 800, a ako zostavovateľ publikácie A. Muřinka uvádza, fotografie či negatívy boli rôznej kvality a mnohé nepasportizované. V každom prípade je publikovaný výber výborným dobovým vizuálnym dokumentom o každodennosti i sviačinnosti konkrétnej lokality v priebehu niekoľkých desaťročí.

Hana Hlůšková (Recal)

Marie Bahenská – Lydia Petráňová a kol.

Horizonty bádání: Etnografie a folkloristika v českých zemích v letech 1945–1989. Praha: Academia, 2024. 491 s. ISBN 978-80-20035-40-0

Po letech dychtivého očekávání se na pully českých knihkupectví dostávají *Horizonty bádání: Etnografie a folkloristika v českých zemích v letech 1945–1989*, kniha nabízející souhrnné vyličení dějin české a moravské etnologie druhé poloviny 20. století. Titul je (zatím?) posledním přírůstkem do knižní série, kterou otevřel konferenční sborník *Et-*

nologie v zúženém prostoru (Academia, 2016), na nějž navázal výbor rozhovorů s pamětníky nazvaný *Mezi státním plánem a badatelskou svobodou* (Academia, 2019). Za těmito publikacemi je pětiletý grantový projekt GA ČR, na kterém se podílel zkušený autorský tým zahrnující badatele z oborů etnologie, paměťových studií nebo historie vědy, věci znalé